

INGLIZ VA O‘ZBEK TILLARIDAGI METAFORIK IFODALAR VA ULARNING TARJIMADA EKVIVALENTLIGI

Ibragimova Shoiraxon Muxtorali qizi

Oriental Universiteti Filologiya fakulteti 4-kurs talabasi

dilshodibragimov420@gmail.com

Annotatsiya. Ushbu maqolada ingliz va o‘zbek tillaridagi metaforik ifodalar hamda ularning tarjimada ekvivalentligini ta’minlash masalalari tadqiq etiladi. Metafora tilning muhim obrazli ifoda vositasi sifatida qaralib, uning semantik va madaniy xususiyatlari qiyosiy jihatdan tahlil qilinadi. Tadqiqot jarayonida ingliz va o‘zbek tillaridan olingan misollar asosida metaforalarning so‘zma-so‘z, qisman va funksional tarjima usullari ko‘rib chiqiladi. Shuningdek, tarjimada milliy-madaniy tafovutlar tufayli yuzaga keladigan muammolar aniqlanib, ularni bartaraf etish yo‘llari yoritiladi.

Kalit so‘zlar. metafora, metaforik ifodalar, tarjimada ekvivalentlik, metafora tarjimasi, ingliz va o‘zbek tillari, madaniy xoslik, qiyosiy tahlil, funksional almashtirish, so‘zma-so‘z tarjima, kognitiv tilshunoslik, tarjima strategiyalari.

Abstract. This article examines metaphorical expressions in the English and Uzbek languages and the problem of achieving equivalence in translation. Metaphor is considered an important expressive and cognitive linguistic device that reflects the worldview and cultural background of a speech community. Through a comparative analysis of English and Uzbek metaphorical expressions, the study explores their semantic, stylistic, and cultural features. The article analyzes literal, partial, and functional translation strategies using concrete examples from both languages. Particular attention is paid to culture-specific metaphors and the difficulties they create in translation.

Key words. metaphor, metaphorical expressions, translation equivalence, metaphor translation, English and Uzbek languages, cultural specificity, comparative analysis, functional substitution, literal translation, cognitive linguistics, translation strategies.

Kirish. Metafora til birliklaridan biri sifatida inson tafakkuri va nutq faoliyatining muhim mahsuli hisoblanadi. Metaforik ifodalash jarayoni, avvalo, nominativ ehtiyoj bilan bog‘liq bo‘lib, u ikki asosiy holatda namoyon bo‘ladi: birinchidan, yangi yoki noma’lum narsa-hodisalarni nomlash zarurati, ikkinchidan esa, allaqachon nomga ega bo‘lgan tushunchalarni qayta nomlash ehtiyoji. Birlamchi nomlash tilning asosiy vazifalaridan biri bo‘lib, u inson bilish faoliyatining ajralmas qismi sanaladi. Shu sababli noma’lum narsa-hodisalarni nomlash zarurati alohida izoh talab etmaydi.

Biroq ikkilamchi nomlashning yuzaga kelish sabablari alohida ilmiy tahlilni taqozo etadi. Ikkilamchi nomlash, asosan, mavjud nom til so‘zlovchisi uchun muayyan nutqiy, emotsional yoki pragmatik sharoitda yetarli darajada ifodali bo‘lmay qolganda paydo bo‘ladi. Bunday holatda metafora vositasida tushunchaga yangi ma’no yuklanadi va u orqali fikrning ta’sirchanligi hamda obrazlilik oshiriladi. Shu jihatdan metafora nafaqat leksik hodisa, balki kognitiv jarayonning ham muhim elementi hisoblanadi.

Metaforalarning tarjimasi esa tillararo va madaniyatlararo tafovutlar bilan chambarchas bog‘liq bo‘lib, tarjimon oldiga muayyan strategiyalarni tanlash vazifasini qo‘yadi. Ingliz va o‘zbek tillaridagi metaforik ifodalarni qiyosiy tahlil qilish, ularning madaniy xosliklari hamda funksional almashtirish imkoniyatlarini aniqlash ushbu tadqiqotning dolzarbligini belgilaydi.[1] Mirzayeva D.I., Xojiyeva S.D. Metaforaning mohiyati va turlari // *Oriental Renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences.* – 2023.

“Metafora tilshunoslikning boshlang‘ich sohalaridan biri hisoblanib, qadimdan olimlarning ulkan qiziqishiga sabab bo‘lib kelmoqda. Tabiiyki, turli xil qarashlar yuzaga keladi va ular metaforani ritorik va kognitiv yo‘nalishlarda talqin qilinadigan “an’anaviy” va “zamonaviy” metafora maktablariga ajratishgan. Ritorika yo‘nalishidagi “an’anaviy metafora” yoki “metafora ilmi” tarixi Aristoteldan Richardsga borib taqaladi”.[2] Xasanboyeva S.A. Tilshunoslikda metafora va uning o‘rganilishi // *Markaziy Osiyo ilmiy tadqiqotlar akademik jurnali (Central Asian Academic Journal of Scientific Research).* –

2025. Metafora turlari turlicha bo‘lib, ular tushunchalar o‘rtasidagi o‘xshashlikni ifodalashning samarali vositasi hisoblanadi.

1. **Vizual metafora** obrazlar orqali fikrni jonlantirib, kitobxon ongida aniq tasavvur hosil qiladi.
2. **Mutlaq metaforada** esa taqqoslanayotgan unsurlardan faqat bittasi ifodalanib, ma’no keskin va kuchli tus oladi.
3. **Murakkab metafora** bir nechta metaforik birliklarning uyg‘unlashuvi natijasida qatlamli mazmunni yuzaga keltiradi.
4. **Ildiz metafora** madaniy va ijtimoiy tafakkurga chuqur singib ketgan bo‘lib, borliqni anglashda asosiy vosita vazifasini bajaradi.
5. **Konseptual metafora** mavhum tushunchalarni aniqroq obrazlar orqali idrok etishga xizmat qiladi.
6. **O‘lik metaforalar** keng qo‘llanilishi natijasida obrazlilik xususiyatini yo‘qotib, tilning barqaror birliklariga aylangan.
7. **Aralash metafora** esa o‘zaro mos kelmaydigan metaforalarning birgalikda qo‘llanilishi natijasida yuzaga keladi. [3] Abduolimova M.N., Isaqova O.I. Metaforaning tilshunoslikdagi o‘ziga xos ahamiyati va uning turlari // *Oriental Renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences.* – 2024.

Metaforalar madaniyatga bog‘liq holda shakllanishini ko‘rsatib, shu sababli turli tillarda bir xil metafora har doim ham mavjud bo‘lmasligini asoslaydi. Bu holat ingliz va o‘zbek tillarida metaforalarni tarjima qilishda ekvivalentlik muammosining yuzaga kelishiga sabab bo‘ladi. [4] Lakoff G., Johnson M. *Metaphors We Live By.* – Chicago: University of Chicago Press, 1980.

Metaforalarni tarjima qilish bir nechta strategiyalarga ajratiladi; metaforani saqlab qolish, uni o‘xshatish bilan almashtirish, izohlash yoki neytral ifoda bilan berish. Ushbu yondashuv ingliz tilidagi metaforalarni o‘zbek tiliga tarjima qilishda to‘liq yoki qisman ekvivalentlikni ta’minlashga yordam beradi. [5] Newmark P. *A Textbook of Translation.* – London: Prentice Hall, 1988.

Tarjimada asosiy maqsad shakl emas, balki ma’no va ta’sirni saqlash ekanligini

Eugene Nida ta'kidlaydi. Metaforik ifodalar tarjimasida ham o'quvchiga beriladigan ta'sir muhim bo'lib, bu inglizcha metaforaning o'zbek tilida aynan shu emotsional kuch bilan yetkazilishini talab qiladi. [6] Nida E. *Toward a Science of Translating*. – Leiden: E.J. Brill, 1964.

Badiiy tarjimada metaforalarning estetik va obrazli qiymatini saqlash muhim. Ingliz va o'zbek tillaridagi metaforalar ko'pincha turli obrazlarga asoslangani sababli, tarjimon ularni funksional jihatdan teng bo'lgan birliklar bilan berishi lozim. [7] Komilov N. *Badiiy tarjima va mahorat*. – Toshkent: Fan, 2005.

Metaforalar vizual, mutlaq, murakkab, konseptual va o'lik metaforalarga ajratiladi. Ushbu tasnif ingliz va o'zbek tillaridagi metaforik ifodalarni qiyosiy tahlil qilishda hamda ularning tarjimada ekvivalentini aniqlashda nazariy asos bo'lib xizmat qiladi. [8] Mirzayeva D.I., Xojiyeva S.D. *Metaforaning mohiyati va turlari // Oriental Renaissance*. – 2023.

Xulosa. Ingliz va o'zbek tillaridagi metaforik ifodalar tarjimada nafaqat leksik moslik, balki madaniy, semantik va pragmatik jihatlarga ham e'tibor berishni talab qiladi. Metaforalar inson tafakkuri va madaniy kontekst bilan chambarchas bog'liq bo'lgani uchun, ularning tarjimasi har doim to'liq ekvivalentlikka ega bo'lmasligi mumkin. Shu sababli tarjimon funksional va pragmatik ekvivalentlikni asosiy mezon sifatida qo'llashi lozim. Inglizcha metaforik ifodalarni o'zbek tiliga moslashtirishda turli strategiyalar; so'zma-so'z ekvivalent, qisman ekvivalent, izohlash yoki almashtirish qo'llanilishi mumkin. Natijada tarjimada metaforaning ma'no, ta'sirchanlik va obrazlilik saqlanib, o'quvchiga mazmunli va tushunarli xabar yetkaziladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Abduolimova M.N., Isaqova O.I. *Metaforaning tilshunoslikdagi o'ziga xos ahamiyati va uning turlari // Oriental Renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences*. – 2024.
2. Komilov N. *Badiiy tarjima va mahorat*. – Toshkent: Fan, 2005.
3. Lakoff G., Johnson M. *Metaphors We Live By*. – Chicago: University of Chicago Press, 1980.

4. Mirzayeva D.I., Xojiyeva S.D. Metaforaning mohiyati va turlari // Oriental Renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences. – 2023.
5. Newmark P. A Textbook of Translation. – London: Prentice Hall, 1988.
6. Nida E. Toward a Science of Translating. – Leiden: E.J. Brill, 1964.
7. Xasanboyeva S.A. Tilshunoslikda metafora va uning o‘rganilishi // Markaziy Osiyo ilmiy tadqiqotlar akademik jurnali (Central Asian Academic Journal of Scientific Research). – 2025.